

Makalenin Geliş Tarihi: 30.01.2021

1. Hakem Rapor Tarihi: 12.03.2021

2. Hakem Rapor Tarihi: 17.03.2021

Kabul Tarihi: 30.04.2021

ASKERİ BANDO ŞEFİ YETİŞTİRME SÜREÇLERİ: TÜRKİYE, ABD VE RUSYA ÖRNEĞİ (Araştırma Makalesi)

Erkut ÇAĞLAK (*)

Aytekin ALBUZ (**)

Öz

Askeri müzik topluluklarının lideri, yöneticisi ve eğiticisi olan bando şefleri; alanlarında gerekli yeterlilikleri kazandıkları bir süreçten geçerek yetiştirilmektedir. Askeri bando şefi yetiştirme sürecinin tarihsel gelişimini ve mevcut durumunu Türkiye, ABD ve Rusya örnekleriyle irdelemeyi amaçlayan ve nitel araştırma yöntemlerinden betimsel tarama modelinin kullanıldığı bu çalışmada; literatür taraması ile elde edilen veriler yorumlanarak, sürecin dünü ve bugünü ortaya konulmuştur. Tarihsel süreç incelendiğinde, özellikle ABD ve Rusya'da askeri bando şeflerine sanatsal bir kimlik kazandırmak için yoğun çaba sarf edildiği, bu konuda sanat kurumları ve sanatçıların da katkılarıyla erken dönemde programlı bir eğitim sistemi geliştirildiği görülmektedir. Üç ülkedeki bando şefi yetiştirme süreci genel olarak değerlendirildiğinde, askeri ve sanatsal gereksinimleri karşılaması bakımından Rusya'nın daha organize ve amaca yönelik bir yetiştirme süreci izlediği söylenebilir. Sonuç olarak; askeri bando şefi yetiştirme sürecinin, uzmanlar tarafından çok yönlü bir şekilde değerlendirilmesi ve bir bando şefinin meslek yaşamında ihtiyaç duyacağı tüm gereksinimlere cevap verecek biçimde planlanarak yürütülmesinin gereği ortaya çıkmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Bando, Bando Şefi, Şef, Şeflik, Şeflik Eğitimi.

*) Doktora Öğrencisi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Müzik Eğitimi Ana Bilim Dalı (e-posta: erkutcaglak@gmail.com). ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3140-465X>

**) Prof. Dr., Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü, Müzik Eğitimi Ana Bilim Dalı, (e-posta: aytekina@gazi.edu.tr). ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7919-0596>

Military Conductor Training Processes: The Case of Turkey, USA and Russia

Abstract

The military conductors who are the leaders, managers and trainers of military orchestras; they are trained through a process in which they gain the necessary competencies in their profession. The research aims to investigate the historical development and current situation of the military conductor training process in Turkey, the USA and Russia. This research is important in terms of developing recommendations for the evaluation of the process and contributing to the literature. In the study, in which the descriptive survey model, one of the qualitative research methods, was used, the data obtained by the literature review were interpreted and the past and present of the process were revealed. When the historical process is examined, it is seen that especially in the USA and Russia, intensive efforts have been made to give military conductors an artistic identity, and a programmed education system was developed in the early period with the contributions of art institutions and artists. Considering the process of training military conductors in these countries in general, both in terms of military and artistic needs; it can be said that Russia follows a more organized training process. As a result, it is revealed that the process of training military conductors should be evaluated in a versatile way by the professionals of the subject and planned and carried out in a way that will meet all the needs of the military conductors in their career.

Keywords: *Band, Military Conductor, Conductor, Conducting, Conducting Training.*

1. Giriş

Bandolar; üflemeli ve vurmali çalgılardan oluşan, konser, tören, koreografi gösterisi gibi çeşitli müzikal faaliyetler icra eden orkestralardır. Say'a (1992, s. 155) göre bando; "kamışlı, madeni ve vurma çalgılardan oluşan müzik topluluklarına denir. Çoğunlukla askeri kuruluşlarda kullanıldığı için yürürken çalınabilecek ve taşınabilecek çalgılar seçilmiştir." Dünyanın farklı coğrafyalarında, geçmişten günümüze askerleri yüreklendirmek ve savaş meydanında düşmanı etki altına almak için müziğin gücünden faydalanılması ile ortaya çıkan bando müziği, doğu ve batı kültürünün etkileşimi sonucu gelişim göstererek bugünkü şeklini almıştır.

Günümüzde farklı türdeki çok sayıda çalgıdan oluşan ve konser, tören, gösteri gibi birbirinden farklı özellikte müzikal faaliyet icra eden bu orkestralara liderlik yapmak için, eğitilmiş ve donanımlı bir şefin varlığı kaçınılmazdır. Liderlik özelliklerinin yanı sıra şef; karşısındaki müzik topluluğu için bir rehber olduğu gibi, yeri geldiğinde bir öğretmen rolüne de bürünmektedir. "Şef, bestecinin sözcüsü ve müzisyenler için bir kolaylaştırıcıdır" (Meier, 2009, s. 5).

Müzik literatüründe şef sözcüğü, orkestra şefi, koro şefi ve bando şefi gibi, müzik topluluğu ile özdeşleşmiş birer kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. A Dictionary of Musical Terms (Stainer ve Barret, 2009) kaynağına göre; orkestra şefine İngilizce ve İs-

panyolcada conductor, İtalyancada conduttore, Almandada der Kapellmeister veya der Dirigent denilirken, Fransızcada chef d'orchestre kavramı kullanılmaktadır. Bu bağlamda; orkestra, koro ve bando gibi müzik topluluklarını yöneten kişiler için kullanılan ve lider, önder anlamına gelen şef kavramının, dilimize Fransızcadan geldiği düşünülmektedir.

Kavramsal açıdan bando şefi ise, bando ve şef tanımlarından yola çıkılarak; “üflemler ve vurmalı çalgılardan oluşan, konser, tören, koreografi gösterisi gibi çeşitli müzikal faaliyetler icra eden müzik topluluğunun lideri” şeklinde tanımlanabilir.

Bando şefi, müzikal anlamda bir orkestra şefinde bulunması gereken bütün teknik özelliklere sahip olmalıdır.

Orkestra şefinde bulunması gereken bu teknik özelliklerin başında; partisyon okuyup çalabilme, mükemmel işleme yeteneği, çok iyi orkestrasyon, form, kompozisyon, stil bilgisi, geniş bir müzik ve genel kültür alt yapısı ile eksiksiz müzik tarihi bilgisine sahip olma gelmektedir. Bunların yanı sıra kusursuz bir ritim ve tempo anlayışı ve bunları anlaşılır bir biçimde orkestraya aktarabilmek, çalgılara eser içerisindeki girişlerini verebilmek, gelişmiş bir ses belleği, ilk bakışta olması gerekli müzikal yeterliliklerin bir kısmıdır (Munch'ten aktaran Vural, 2012, s. 293).

Daha çok törensel bir orkestra olarak karşımıza çıkan askeri bandoları yöneten şefler ise tüm bu teknik becerilerin yanı sıra hem müzikal hem de askeri anlamda üstün liderlik vasıflarını üzerinde taşımaktadır. Liderlik ettiği müzik topluluğunun idari yönetiminden, disiplininin ve müzikal yeterliliğini üst seviyede tutacak şekilde eğitilmesinden de sorumlu olan bando şefleri, bu anlamda pedagojik olarak da yeterli donanıma sahip olacak şekilde yetiştirilmeli, yetiştirme süreci de çok yönlü olarak planlanmalı ve yürütülmelidir.

Bu kapsamda; askeri bando şefi yetiştirme süreçlerini konu alan bu çalışmada, “ABD, Rusya ve Türkiye bağlamında askeri bando şefi yetiştirme süreçleri nasıldır” sorusuna yanıt aranmaktadır.

1.1. Alt problemler

- Türkiye’de askeri bando şefi yetiştirme süreci nasıldır?
- ABD’de askeri bando şefi yetiştirme süreci nasıldır?
- Rusya’da askeri bando şefi yetiştirme süreci nasıldır?

1.2. Amaç

Araştırmada; Türkiye, ABD ve Rusya gibi köklü bandolara sahip ülkelerdeki askeri bando şefi yetiştirme süreçlerinin tarihsel gelişimiyle birlikte irdelenmesi amaçlanmaktadır.

1.3. Önem

Kültürel, müzikal ve askeri yönden farklı özelliklere sahip Türkiye, ABD ve Rusya'daki askeri bando şefi yetiştirme sürecine ilişkin mevcut durumun ortaya konulması, sürecin değerlendirilmesi ve literatüre bir başvuru kaynağı olarak katkı sunması bakımından araştırma önemli görülmektedir.

2. Yöntem

Araştırmada, nitel araştırma türlerinden biri olan betimsel tarama modeli uygulanmıştır. "Tarama modelleri, geçmişte ya da halen var olan bir durumu var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımlarıdır" (Karasar, 2014, s. 79). Yapılan literatür taraması ile elde edilen veriler ışığında; Türkiye, ABD ve Rusya'daki askeri bando şefi yetiştirme süreçleri ile ilgili mevcut durum ortaya konmuştur.

2.1. Araştırma Etiği

Araştırma ve yayın etiğine uygun olarak yürütülen bu çalışmada, literatür taraması ile elde edilen veriler objektif bir şekilde değerlendirilmiş, alıntı kurallarına uygun şekilde verilere yer verilmiştir. Çalışmanın tamamlanmasının ardından, benzerlik programı ile tarama yapılarak makalenin özgünlüğü denetlenmiştir.

3. Bulgular

Bu bölümde; Türkiye, ABD ve Rusya'daki askeri bando şefi yetiştirme süreçlerinin tarihsel gelişimi ve günümüzdeki akademik eğitim sürecine ilişkin elde edilen bulgular yer almaktadır.

3.1. Türkiye'deki Askeri Bando Şefi Yetiştirme Sürecine İlişkin Bulgular

3.1.1. Türkiye'deki Askeri Bando Şefi Yetiştirme Sürecinin Tarihsel Gelişimi

Günümüzdeki modern bandoların Türk topraklarındaki ilk örneği, 1826 yılında kurulan Mızıkai Hümayun'dur. 1828 yılında İtalyan müzisyen Giuseppe Donizetti'nin Mızıkai Hümayun'un şefliğine getirilmesiyle, doğu-batı etkileşimi Türk bando müziğinde kendini göstermiş; Türk ezgileri, batı müziği formları ve çalgılarıyla buluşmuştur. Osmanlı İmparatorluğundaki batılılaşma hareketlerinin müziğe yansımaları olarak kabul edilen ve o dönem devletin resmi müzik kurumu olan mehterhanenin kapatılmasıyla başlayan süreç, saray bünyesinde kurulan Mızıkai Hümayun'dan sonra farklı şehirlerde yeni ordu bandolarının kurulması ile Cumhuriyet dönemine kadar devam etmiştir.

20. yüzyılın başlarına gelindiğinde sayısı gitide çoğalan bandoların, aynı zamanda kendi müzisyenlerini yetiştiren birer okul hüviyetine de büründüğü görülmektedir. Mızıkai Hümayun; saray bandosu olmasının yanı sıra, aynı zamanda bir eğitim kurumu idi. Ancak zaman içinde sayısı artan ve yaygınlaşan bandoların müzisyenlerini destekleme anlamında yetersiz kalmıştır. Bu durum karşısında bandolar da başlangıçta bir nevi usta-çırak

usulü ile müzisyenlerini yetiştirmeye başlamış, daha sonraları bandolardaki bu eğitim düzeni adeta bir okul vasfına kavuşmuştur. Özetle, kurulan her bando birer eğitim kurumu haline gelmiştir (Çağlak ve Filiz, 2018, s. 49).

Sayısı artan bandolar, o dönem daha çok enstrüman icracısı yetiştirmeye yönelik bir çaba içerisinde olduğundan, Cumhuriyetin ilk yıllarına kadar bandoların şefliğini, bando müzisyenleri arasında seçilen kişiler yapmıştır. “Önceleri, bando şefi sayısının yetersiz olması nedeni ile belirli bir birikime ulaşmış olan deneyimli enstrüman icracıları, bando şefi olarak görevlendirilmişlerdir” (Çakar, 2016, s. 33).

Cumhuriyetin kurulmasının ardından 1924 yılında, ulu önder Gazi Mustafa Kemal Atatürk’ün direktifleriyle, benimsenen yeni müzik anlayışına uygun müzisyenler ve müzik eğitimcileri yetiştirmek üzere Musiki Muallim Mektebi kurulmuştur. “Kurulduğu ilk günden beri bu doğrultuda hizmet veren Musiki Muallim Mektebi’nde, bir yandan da Riyaset-i Cumhur Musiki Heyetinin orkestra ve bandosunun gereksinim duyduğu elemanlar yetiştirmeye çalışılmıştır” (Balkız’dan aktaran Akkaş, 2015, s. 101). Müzik eğitiminin tam anlamıyla örgün bir yapıya kavuşmasıyla, bando müzisyenlerinin de örgün eğitim kapsamında yetiştirilmesinin önü açılmıştır. Nitekim Riyaset-i Cumhur Musiki Heyeti Şefliğinin girişimleri sonucu, 1929 yılından itibaren Millî Savunma Bakanlığı adına Musiki Muallim Mektebi’nde bando müzisyenleri yetiştirilmeye başlamıştır.

1929 yılından günümüze Türkiye’deki bando şefliği eğitimi ile ilgili süreç Çakar (2016), Çağlak ve Filiz (2018) tarafından incelenmiş, sürece ilişkin kronoloji, Tablo 1’de gösterilmiştir.

Tablo 1. Türkiye’deki Askeri Bando Şefliği Eğitiminin Tarihsel Aşamaları

Tarih Aralığı	Eğitim Kurumu	Eğitim Süresi	Eğitim Seviyesi	Açıklama
1929-1936	Musiki Muallim Mektebi	-	-	-
1936-1952	Ankara Devlet Konservatuarı	7 yıl	Ortaokul-Lise	Üflemeli ve vurmali çalgılar ile piyano alanında eğitim alan bando subayları şeflik eğitimi aldığına ilişkin bir bulguya rastlanılmamıştır.
1949-1962	Askeri Mızıka Meslek Okulu	4 yıl	Lise-Staj	Askeri Mızıka (Orta) Okulunun devamı niteliğinde olup, enstrüman icracısı ve şef yetiştiren askeri eğitim kurumudur.
1963-1973	Ankara Devlet Konservatuarı	5 yıl	Lise-Yüksek Devre	Askeri Mızıka Meslek Okulunun kapanmasının ardından, Konservatuar bünyesinde programlı olarak askeri bando şefliği eğitimi verilmeye başlanmıştır.

1975-1982	Ankara Devlet Konservatuarı	4 yıl	Yüksek Devre (Lisans)	1979 yılında lise devresinin kapatılmasıyla yüksek devre 4 yıla çıkarılmış, verilen eğitim lisans seviyesine yükseltilmiştir.
1982-2016	Hacettepe Üniversitesi Ankara Devlet Konservatuarı	4 yıl	Lisans	Ankara Devlet Konservatuarının Hacettepe Üniversitesine bağlanmasıyla, eğitim süreci akademik boyut kazanmıştır.
2017-2018	Hacettepe Üniversitesi Ankara Devlet Konservatuarı	4 yıl	Lisans	Askeri öğrenci kaynağını teşkil eden lisenin kapatılması sonucu öğrenci temin edilememesi sebebiyle, 2017-2018 eğitim-öğretim yılında ilk kez sivil kaynaktan öğrenci kabul edilmiştir.
2018-	Hacettepe Üniversitesi Ankara Devlet Konservatuarı	4 yıl	Lisans	MSB ile yapılan protokol ile askeri öğrenci kaynağından (<i>Bando Asb. MYO 1. sınıfı bitiren öğrenciler</i>) tekrar öğrenci kabul edilmeye başlanmıştır. (Sivil kaynaktan öğrenci kabullüne devam edilmektedir.)

1929-1936 yılları arasında Musiki Muallim Mektebinde, 1936-1952 yılları arasında ise Ankara Devlet Konservatuarında yetişen ve subay statüsünde mezun olan askeri müzisyenlerin, şeflik dersi aldıklarına dair bir bulguya rastlanılmamıştır. Şeflik derslerine ilişkin bulguya ilk olarak, 1949 yılından itibaren Askeri Mızık Meslek Okulu bünyesinde lise düzeyinde yürütülen eğitim programında rastlanmaktadır. 3 yıl lise öğrenimini takiben 1 yıl staj eğitimi verilen Mızık Meslek Okulunda o dönem gösterilen dersleri şöyle sıralanmaktadır:

Genel müzik bilgisi, armoni, müzik tarihi, formlar bilgisi, askeri müzik aletleri bilgisi (enstrümantasyon), askeri orkestrasyon, dirije (şeflik), enstrümanla toplu müzik (orkestra çalışması), sesle toplu müzik (koro çalışması), piyano, enstrüman (flüt, obua, fagot, klarinet, saksofon, trompet, kornet, korno, trombon, büğü, alto, bariton, bas) (Gazimihal, 1955, s. 173).

Askeri Mızık Meslek Okulunun yapısında değişikliğe gidilmesiyle, bando şefliği eğitimi 1963 yılından itibaren Ankara Devlet Konservatuarında verilmeye başlanmıştır. 1963-1973 yılları arasında 3 yıl lise, 2 yıl yüksek devre şeklinde uygulanan eğitim; 1975 yılından itibaren 4 yıllık lisans öğrenimi düzeyine çıkarılmıştır. 1982 yılında Hacettepe Üniversitesi bünyesine alınan Ankara Devlet Konservatuarında, 1980-1990 yılları arasında uygulanan lisans programda yer alan dersler şunlardır:

Solfej, armoni ve analiz, müzik nazariyatı, müzik tarihi, enstrüman bilgisi, enstrüman, orkestrada çalma, orkestra ve bando yönetimi, enstrümantasyon

ve orkestrasyon, form bilgisi, koro, yardımcı piyano, piyano ile deşifre çalma, oda müziği, partitür çalma, yardımcı enstrüman, yabancı dil (İngilizce), mitoloji, estetik, devrim tarihi, halk bilimi (Çakar, 2016, s. 44).

Sonraki yıllarda, bando şeflerinin daha nitelikli bir öğrenim görmelerini sağlamak amacıyla programda çeşitli düzenlemeler yapılmış, dersler ve içerikleri zamanın koşullarına göre yeniden yapılandırılmıştır.

3.1.2. Türkiye’de Askeri Bando Şefi Yetiştirme Sürecinin Bugünü

Cumhuriyet döneminde Musiki Muallim Mektebi ile başlayan, zaman zaman kesintiye uğrasa da geçen süre zarfında farklı eğitim kurumlarında yürütülen askeri bando şefi yetiştirme süreci, halen Hacettepe Üniversitesi Ankara Devlet Konservatuarı, Kompozisyon ve Orkestra Şefliği Ana Sanat Dalı bünyesindeki Bando Şefliği Sanat Dalında devam etmektedir. Hacettepe Üniversitesi Ankara Devlet Konservatuarı; Türk Silahlı Kuvvetleri ve Jandarma Genel Komutanlığı bandolarına şef yetiştiren ve Türkiye’de bando şefliği alanında eğitim veren tek kurumdur.

Bando şefliği programında Türk Silahlı Kuvvetleri ve Jandarma Genel Komutanlığı adına öğrenim görebilmek için, Milli Savunma Üniversitesine bağlı Bando Astsubay Meslek Yüksek Okulunun birinci sınıfını tamamlamış olmak gerekmektedir. “MSÜ Bando Astsubay Meslek Yüksekokulu Komutanlığında 1’inci sınıfı başarı ile bitirenlerden Konservatuvara alınacak öğrencilere ilişkin nitelikler Bakanlık tarafından belirlenir” (“Protokol”, 2018, s. 2).

2017 yılından itibaren Bando Şefliği Sanat Dalına sivil kaynaktan da öğrenci kabul edilmeye başlanmıştır. “2017-2018 öğretim yılı başında güzel sanatlar liselerinden başvuruda bulunan öğrencilerden üçü baraj ve kesin kabul sınavlarını kazanarak kayıt yaptırmışlardır” (Çakar, 2018, s. 65).

Bando şefliği lisans programına özel yetenek sınavıyla öğrenci kabul edilmektedir. Kayıt kabul işlemleri, Bando Şefliği Sanat Dalı Özel Yetenek Giriş Sınavı Yönergesinde belirlenen esaslar doğrultusunda yürütülmektedir. Yönerge ile belirlenen koşulları sağlayan adaylar, özel yetenek sınavına girmeye hak kazanmaktadır.

İki aşamalı yapılan özel yetenek sınavının birinci aşaması olan Baraj Sınavında uygulanan puanlama Tablo 2’de, Kesin Kabul Sınavında uygulanan puanlama ise Tablo 3’te gösterilmiştir. Yönergeye göre her iki sınavda da baraj puanı 70 puan olarak belirlenmiştir.

Tablo 2. Bando Şefliği Baraj Sınavı Puanlama Tablosu

Soru Kategorisi	Açıklama	Puan
Tek Sesli Dikte	16 ölçülük tek sesli dikte yazımı-	15
İki Sesli Dikte	16 ölçülük iki sesli dikte yazımı-	15
Deşifre	Lavignac 2A düzeyinde	30
Solfej Okuma	Lavignac 2A ve eşdeğeri düzeyinde	20
Akor Diktesi	Tek dizek üzerinde 3 sesli akor diktesi	10
Müzik Teorisi	Müzik teorisi ve temel müzik eğitimi konuları	10
Toplam		100

(“Kompozisyon ve Orkestra”, 2018, s. 3)

Baraj sınavını geçen adaylar kesin kabul sınavında da başarılı olmaları halinde, bando şefliği programında 4 yıllık lisans öğrenimi görmek üzere Hacettepe Üniversitesi Ankara Devlet Konservatuvarına kabul edilmektedir.

Tablo 3. Bando Şefliği Kesin Kabul Sınavı Puanlama Tablosu

Soru Kategorisi	Açıklama	Puan
Tek Sesli Dikte	16 ölçülük tek sesli dikte yazımı	15
İki Sesli Dikte	16 ölçülük iki sesli dikte yazımı	15
Akor Diktesi	Tek dizek üzerinde 3 sesli akor diktesi	10
Deşifre	Lavignac 2A düzeyinde	30
Piyano	Adayın kendi seçtiği bir eserin seslendirilmesi	10
Enstrüman	Adayın kendi seçtiği 1 gam, 1 etüt ve 1 eserin seslendirilmesi	10
Türkçe Kompozisyon	Müzikle ilgili bir konu üzerinde, 50 dakikalık süre ile sınırlı Türkçe kompozisyon yazımı	10
Toplam		100

(“Kompozisyon ve Orkestra”, 2018, s. 3)

Bando şefliği lisans programının amacı, “Çağdaş Türkiye Cumhuriyeti'nin ve ordumuzun moral kaynağı ve coşkulu sesi bandolarımızın eğitici ve yönetici kadrosunu oluşturan bando şeflerini yetiştirmektir” (“Bando Şefliği Programı” t.y.). Bu amaç doğrultusunda 4 yıl öğrenim gören ve programı başarıyla tamamlayan öğrenciler, lisans derecesi olarak mezun olmaktadır. 2020-2021 eğitim öğretim yılı itibarıyla halen uygulanmakta olan Bando Şefliği Programı çerçevesinde verilen dersler şöyledir:

- Zorunlu dersler; solfej, armoni, müzik formları, koro, müzik tarihi ve edebiyatı, piyano, enstrümantasyon, bando yönetimi ve repertuvar analizi, kompozisyon ve müzikal analiz, orkestrasyon, partiyon okuma ve çalma, Atatürk ilkeleri ve inkılap tarihi, temel bilgi ve iletişim teknolojileri kullanımı, temel İngilizce, Türk dili, bitirme projesi.
- Seçmeli dersler; bilgisayarla nota yazım, askeri müzikler tarihi ve literatürü, enstrüman (“Bando Şefliği Programı” t.y.).

Bando şefliği öğrenimini tamamlayan öğrencilerin ulaşmaları gereken yeterlilik düzeyleri, Bando Şefliği Programı, Program Yeterlilikleri bölümünde şu şekilde belirlenmiştir:

- Belirli bir müzik dağarcığı ile armoni, kontrpuan ve temel kompozisyon ve müzik kuramları bilgilerine sahip olma ve müzik formlarını armonik ve biçimsel olarak analiz edebilme,
- Çeşitli müzik türleri hakkında entelektüel, tarihsel ve kültürel bağlamda bilgi sahibi olma,
- Bando çalgılarının teknik özellikleri ile bando şefliğinin tarihsel gelişimini ve günümüze yansımalarını kavrama,
- Herhangi bir bando çalgısı ve belirli düzeyde piyano çalabilme,
- Yetkin bir deşifre, dikte yazma ve solfej becerisine sahip olma,
- Alanlarına ilişkin konuları; görsel, yazılı ve sözlü iletişim yöntemleri kullanarak, etkin ve doğru biçimde topluma sunabilecek beceriye sahip olma,
- Orkestralama tekniklerini kavrayıp çeşitli müzik topluluklarına düzenleme yapabileme,
- Bando şefliğine ilişkin temel yöntem ve teknikleri kullanma ve uygulama becerisi kazanma,
- Kaynak bulma, eleme, düzenleme ve bilgi aktarımı gibi çalışma basamaklarının tümünde sanat ve bilim etiğini gözeterek, yaşam boyu öğrenme ve araştırmaya açık olma,
- Anadilin yanı sıra en az bir yabancı dil kullanarak ulusal ve uluslararası alan yazını takip edebilme,
- Alanının gerektirdiği bilgisayar yazılımlarını, bilişim ve iletişim teknolojilerini kullanabilme (“Bando Şefliği Programı” t.y.).

Bando şefliği programı mezunları, Türk Silahlı Kuvvetleri ve Jandarma Genel Komutanlığı bandolarının şef ve yardımcı şef kadrolarında görev almaktadır. Programdan mezun olan bando şefleri, mesleki kariyerlerinin ilerleyen dönemlerinde lisansüstü öğrenim durumlarına göre, Milli Savunma Üniversitesi Bando Astsubay Meslek Yüksek Okulunda öğretim üyesi veya öğretim görevlisi olarak da görev alabilmektedir.

3.2. ABD'deki Askeri Bando Şefi Yetiştirme Sürecine İlişkin Bulgular

3.2.1. ABD'deki Askeri Bando Şefi Yetiştirme Sürecinin Tarihsel Gelişimi

Askeri bando müziği, Amerika Birleşik Devletleri Donanması (Navy) ve Kara Ordusu (Army) bünyesinde olmak üzere iki temel alanda gelişim göstermiştir.

1798 tarihinde, Amerikan donanmasına ait denize açılan ilk gemi olan USS Ganges'ın mürettebatında yer alan 2 müzisyen asker, günümüzdeki Amerikan Donanma Bandolarının temel taşı olarak kabul edilmektedir. Bu iki müzisyen askerden birinin fife adı verilen “yandan üfleme, tiz bir flüt sesi veren antik enstrüman” (Kennedy, 1980, s. 357), diğerinin ise davul çaldığı bilinmektedir. “Denizci olarak görev yapacak bu ikili, daha sonra gemilerin personel listesinde yer alan flüt ve vurmali çalgılar grubundan meydana gelen kombinasyona dönüşmüştür” (“Early Navy Music”, t.y.).

Donanmadaki ilk örneğinin görülmesinden yaklaşık 30 yıl sonra 1826 yılında, USS Constellation adlı gemideki müzik grubunun şefliğine John H. Page adlı denizci, bando şefi olarak atanmıştır. “Page, Deniz Kuvvetleri müzik tarihinde kaydedilen ilk bando şefidir” (“Early Navy Music”, t.y.). Ordu bandolarında ise “1832 yılında, her bir alayda en fazla 10 kişilik bir bando ve başlarında bir şef olacak şekilde düzenleme yapılmıştır. 1832 yönetmeliği, orduda bando şefi olarak bir pozisyon sağlayan ilk düzenleme olmuştur” (“Military Music in America”, 2005, s. 20).

Yeni üfleme çalgıların geliştirildiği Avrupa'dan öykünülmesi sonucu, Amerikan askeri müziğinde kullanılan çalgılar da zaman içinde çeşitlenmeye başlamış; bu da askeri bandoların büyümesinin önünü açmıştır. Bu durum, gelişim gösteren askeri bandolarda görev alacak müzisyenler ve bu orkestralara gerek askeri gerekse de müzikal anlamda liderlik yapacak şeflerin, eğitimi ve donanımlı şekilde yetiştirilmesini zorunlu hale getirmiştir.

“1911 yılında New York Governor's Island'da faaliyete geçen Fort Jay'deki Ordu Müzik Okulu, askeri bando şefleri yetiştirilmesi için Amerikan Kongresi tarafından yetkilendirilen ilk eğitim kurumu olmuştur” (“Military Music in America”, 2005, s. 30). Her ne kadar bazı kaynaklarda 1800'lü yıllarda ordu bünyesinde ABD Ordu Müzisyenleri Uygulama Okulu adı verilen bir müzik okulunun varlığından söz edilse de çocuk yaştaki askerlere davul ve flüt eğitimi verilen bu okulda, askeri bando şefliği eğitime yönelik herhangi bir müfredata rastlanılmamıştır. “Fort Jay'deki okul, New York Şehri Müzik Sanatları Enstitüsü müdürü Dr. Frank Damrosch Arthur A. Clappe'nin çabalarıyla ortaya çıkmıştır. 1912'de bando şefi olarak eğitilmek üzere gönderilen on bando müzisyeninden beşi Müzik Sanatları Enstitüsü'ne kabul edilmiştir” (“Military Music in America”, 2005, s. 30).

Büyük Britanya, Fransa ve Almanya'da askeri bando şeflerini eğitmek için verilen kurslardan modellenen eğitim sürecinde şef adayları; “müzikal form bilgisi, uygulamalı akustik, müzik tarihi, üfleme çalgılar için orkestrasyon, askeri bando için aranje, müzikal işitme eğitimi, şeflik ve pedagoji” (“History”, t.y.) derslerini içeren bir müfredatla eğitilmiştir.

“I. Dünya Savaşı sırasında Ordu Müzik Okulu kapsamlı bir program sürdürmüş, artan askeri birlik sayısı nedeniyle birçok yeni mevkii doldurmak zorunda olan Amerikan Savaş Dairesi, okul müdürlüğüne, askeri bando şefi pozisyonları için sivil adayların başvurusunu kabul etme yetkisi vermiştir” (“Military Music in America”, 2005, s. 31). Böylece bando müzisyenlerinin yanı sıra, sivil müzisyenlerin de askeri bando şefi olmalarının öni açılmıştır.

Müzik Sanatları Enstitüsüne bağlı olarak sürdürülen 10 yıllık bir eğitim sürecinin ardından, 1921 yılında askeri bando şefi yetiştirilmesine son verilmiş; enstrüman icracılarına yönelik eğitim veren Ordu Müzik Okulu 1928 yılında kapatılmıştır.

Donanma bünyesinde ise 1936 yılında Charles Benter’in girişimleriyle bir Müzik Okulu kurulmuştur. “Okul, başlangıçta Washington Navy Yard’da konuşlanmış ve Donanma Bandosu müzisyenleri okulda eğitmen olarak görev almıştır” (“Early Navy Music”, t.y.).

II. Dünya Savaşı sonrasında Amerikan ordusunun büyümesi ve buna paralel olarak daha fazla askeri müzisyene ihtiyaç duyulması sebebiyle, Donanma Müzik Okulundan ayrı olarak Amerikan ordusu bünyesinde yeni bir Ordu Müzik Okulu kurulmuştur. “Haziran 1941’de Ordu Bakanlığı, Ordu Savaş Koleji’nde orkestra şefleri için bir okul kurmuş, kısa bir süre sonra bu okul Virginia’ya taşınmıştır. Ordu Müzik Okulu, ABD Ordu Bandosu Komutanı’nın doğrudan denetimi altında hizmet vermiştir” (“Military Music in America”, 2005, s. 34).

1955 yılında yapılan düzenleme ile ordu ve donanmadaki askeri müzisyenlerin eğitimi Ordu Müzik Okulu çatısı altına alınmıştır. “Ordu Müzik Okulu’nda askeri bando şeflerinin eğitimi için 1955 yılında ileri düzey bir kurs geliştirilmiştir. Temel şeflik kursundan sonra modellenen kurs, her yıl Ocak ve Temmuz aylarında beşer aylık süreyle iki sınıfta gerçekleştirilmek üzere planlanmıştır” (Jones, 2002, s. 298). “1970 yılında Ordu Müzik Okulu’nda açılan askeri bando şefliği kursunda şef adayları, orta düzeyde liderlik ve müzik becerileri konusunda eğitilmiş; bu kurs, temel ve ileri düzey kurslar arasındaki boşluğu doldurmuştur” (“Military Music in America”, 2005, s. 43). Bu düzenlemeler sonucu 1970’li yıllardan itibaren ABD’deki askeri bando şefi yetiştirme süreci, kurs modeli ile yürütülmeye başlanmıştır.

3.2.2. ABD’deki Askeri Bando Şefi Yetiştirme Sürecinin Bugünü

Günümüzde ABD Silahlı Kuvvetler Müzik Okulu çatısı altında sürdürülmekte olan kurs programlarıyla, bando müzisyenleri ve şeflerine yönelik eğitimler verilmeye devam edilmektedir.

Okuldaki eğitim personeli; silahlı kuvvetlerin üç ana unsuru olan Ordu, Deniz Piyadeleri ve Donanma Komutanlığı tarafından karşılanmaktadır. Her birim, okulda eğittiği öğrenci sayısına göre eğitmen ve finansal destek sağlamaktadır. Donanma, okulu işletmekten sorumludur. Ordu ve Deniz

Piyadeleri personeli ise okuldaki bazı öğretim faaliyetleri ile çeşitli idari faaliyetleri yürütmekten sorumludur (Jones, 2002, s. 410).

ABD Silahlı Kuvvetler Müzik Okulunda yürütülmekte olan eğitim ve kursların içeriği, Silahlı Kuvvetlerin üç ana unsurun ihtiyaçları doğrultusunda farklılık gösterebilmekte ve kurslar buna göre planlanmaktadır.

ABD’de sivil yaşamlarında müzik eğitimi veya şeflik konusunda lisans ya da lisanüstü düzeyinde eğitim almış ve şeflik becerilerine sahip müzisyenler, askeri bando şefi adayı olmak için başvuru olanağına sahiptir.

Sivil kaynaktan askeri bando şefi olmak için aranan nitelikler şöyledir:

- ABD vatandaşı olmak,
- Müzik alanında lisans veya daha üstü bir dereceye sahip olmak,
- Şeflik için üstün yeteneklere sahip olmak,
- 19-32 yaş aralığında olmak,
- Güvenlik araştırması olumlu olmak,
- Fiziksel yeterliliği tam olmak,
- Askerlik mesleği için giriş şartlarını yerine getirebilmek (“Conductor”, t.y.).

Bu koşulları sağlayan şef adayları, üç adet tavsiye mektubu ve prova/konser sırasında üç farklı eseri yönetirken çekilmiş video görüntülerini içeren bir mektupla başvuru yapmakta, uygun görülen adaylar canlı seçmelere davet edilmektedir. “Her yıl, rekabetçi seçmeler yoluyla bir veya iki yüksek nitelikli kişi, ordu bandolarında şef olarak görev yapmak için seçilmektedir” (“Band Officer”, t.y.).

Sınavlar iki aşamalı olarak yapılmaktadır.

- Canlı seçmeler iki günlük bir süreçtir. Birinci gün, adaylar enstrüman veya vokal performanslarını en iyi temsil eden iki farklı çalışma seslendirmelidir. Uygulanmalı seçmelerin amacı, adayın müzikalitesi hakkında daha iyi fikir sahibi olmaktır. Adaylar ayrıca bir dizi teori ve işitsel beceri testine girmektedir. Bu testler şunları içermektedir: armoni analizi, bir oda orkestrası için düzenleme (aranje), aralık ve akor tanıma, deşifre ve müzikal terimlerin tanımlanması.
- İkinci gün, adaylar kendilerine bir gün önce verilen listeden seçtikleri eserin prova-sını icra etmektedir. Son olarak adaylar, kıdemli subaylar ve astsubaylardan oluşan bir komisyon önünde mülakata alınmaktadır (“Conductor”, t.y.).

Bandolarda görev yapmakta olan askeri müzisyenler ise bazı kariyer basamaklarını tamamladıktan sonra bando şefliği eğitim kurslarına kabul edilmektedir. “Bando müzisyenlerinin bu kurslara kabul edilebilmesi için, görevli olduğu bandonun şefi tarafından kursa teklif edilmesi ve gerekli fiziki ve disiplin koşullarını sağlaması gerekmektedir.” (“Senior Musician”, t.y.).

Silahlı Kuvvetler Müzik Okulunda uygulanmakta olan eğitim süreci bir kurs niteliği taşımakta olup, okulda, ihtiyaçlara göre birbirinden farklı kurs programları uygulan-

maktadır. Bu programlar, kursiyer kaynağı (sivil müzisyen, askeri müzisyen) veya silahlı kuvvetler birimlerinin (ordu, donanma/deniz piyadeleri) ihtiyaçlarına göre değişkenlik gösterebilmektedir.

3.2.2.1. Subay Temel Liderlik Kursu (Ordu Bando Şefleri)

Orduya yeni katılan bando şefi adayları, temel askerlik eğitiminin ardından Silahlı Kuvvetler Müzik Okulunda uygulanmakta olan Ordu Bandoları Subay Temel Liderlik Kursuna katılmaktadır. “Bu kursta verilen eğitimin içeriği, bando şefliği veya idari/askeri yönetim anlamında ihtiyaç duyulan liderlik becerilerini öğrenmeye yönelik olarak planlanmaktadır” (“Band Officer”, t.y.).

Ordu Bandoları Subay Temel Liderlik Kursu, Silahlı Kuvvetler Müzik Okulunda düzenlenen ve bando şefi adaylarına teknik, taktik ve liderlik konularında eğitim verilen 60 günlük bir kurstur. Kurs müfredatı daha çok sivil kaynaklı şef adaylarını askeri müzisyenliğe adapte etmeye yönelik bir yapıya sahiptir. “Programı tamamlayan bando şefleri; yardımcı şef, yönetici veya Silahlı Kuvvetler Müzik Okulunda eğitmen olmak üzere çeşitli pozisyonlarda görev yapmaktadır. Birkaç yıllık deneyimden sonra bir bando şefi, bir ordu bandosunun komutanı ve baş şefi olarak da görev yapabilme olanağına sahiptir” (“Band Officer”, t.y.).

3.2.2.2. Birim Lideri ve Kıdemli Müzisyen Kursu (Deniz Piyade ve Donanma Bando Şefleri)

ABD Silahlı Kuvvetler Müzik Okulunda, Donanma Komutanlığı ve Deniz Piyade birimlerine mensup bando şefi adaylarına yönelik; Birim Lideri Kursu ve Kıdemli Müzisyen Kursu olmak üzere iki farklı eğitim programı uygulanmaktadır.

Birim Lideri Kursu, bando şefliği eğitiminin birinci basamak kursu niteliğindedir. 30 hafta süreli kurs, askeri müzisyenleri; tören bandosu şefliği ile caz grupları ve popüler müzik grupları gibi küçük müzik topluluklarına liderlik etme görevlerine hazırlamak üzere tasarlanmıştır.

Birim Lideri Kursu müfredatı, öğrenciye bir tören bandosunu yönetme ve bando ile prova yapma yeteneği kazandırmak için, yazılı ve performans değerlendirmelerini kullanarak ders hedeflerine ilişkin temel anlayış ve bilgileri içermektedir. Eğitimlerde; programlama ve anlatımların yanı sıra, tören bandosu ile prova tekniklerine de yer verilmektedir. Bu kapsamda program, öğrencilerin etkili bir şekilde müzikal anlam duygusu taşıyan temel hareketler geliştirmelerini, partiyon okumak ve yorumlamak için temel becerileri kazanmalarını, tören bandosuna liderlik etme becerisini geliştirmesini amaçlamaktadır (“Unit Leader”, t.y.).

Birim Lideri Kursu sonunda öğrenciler, öğretim programında belirtilen yeterlilik düzeylerine göre değerlendirmeye tabi tutulmaktadır:

- Temel şeflik teknikleri ve sitiller,
- Jestler ve duruş,
- Tören programlama,
- Partisyon çalışması,
- Tören bandosu ile prova teknikleri,
- Ulusal marş ve tören müziği yönetme,
- Marşlar ve kahramanlık müzikleri/popüler müzik eserleri yönetme,
- Tören uygulamaları (“Unit Leader”, t.y.).

Kıdemli Müzisyen Kursu ise ikinci basamak bir şeflik kursu niteliğindedir. “Kursa kabul edilmek için Birim Lideri Kursunu tamamlamak ön koşuldur. Kurs, Donanma ve Deniz Piyadelerindeki kıdemli müzisyen personelini, Şef Yardımcısı ve Bando Şefi görevlerine hazırlamak için tasarlanan 30 haftalık bir eğitim sürecini kapsamaktadır” (“Senior Musician”, t.y.).

Şeflik ve prova teknikleri, enstrümantal performans, müzikal işitme eğitimi, teori, kontrpuan, tarih, form ve analiz ile bando için orkestrasyon derslerini içeren kurs, öğrenciyi ileri düzey çalışmalar, müzikal işitme eğitimi ve prova teknikleri yoluyla en yüksek sorumluluk seviyelerine hazırlar. İleri düzey akademik konulara ek olarak, bu kursta konser bandosu ve büyük caz topluluğunun yönetimi ve provası üzerine yoğunlaşmaktadır (“Naval Education”, 2019, s. 202).

Kıdemli Müzisyenin Kursunda, ağırlıklı olarak konser bandosu çalışmalarını programlama ve konser bandosu prova tekniklerine yer verilmektedir. “Kursun temel hedefleri; şef adaylarının etkili bir şekilde müzikal anlam duygusu taşıyan jestler geliştirmelerini, eser partisyonlarını okuma ve yorumlama becerileri ile kendi davranışlarını kontrol etme ve özeleştiri yeteneği geliştirmelerini sağlamaktır” (“Senior Musician”, t.y.).

Kıdemli Müzisyenin Kursu sonunda şef adayları, öğretim programında belirtilen şu yeterlilik düzeylerine göre değerlendirilmeye tabi tutulmaktadır:

- Partisyon çalışması,
- Orkestra transkripsiyonları,
- Temel, orta ve ileri düzey şeflik teknikleri,
- Prova felsefesi,
- Konser programlama,
- Popüler müzik eserleri ve film müzikleri yönetme (“Senior Musician”, t.y.).

Kıdemli Müzisyenin Kursunu tamamlayan şefler, Donanma ve Deniz Piyadeleri bünyesindeki bandolar ile senfonik düzeydeki konser bandolarında şef ve şef yardımcısı olarak görev almaktadır.

3.3. Rusya'daki Askeri Bando Şefi Yetiştirme Sürecine İlişkin Bulgular

3.3.1. Rusya'daki Askeri Bando Şefi Yetiştirme Sürecinin Tarihsel Gelişimi

“Rusya, askeri müzisyen ve orkestra şefliği eğitim sisteminin yüzyıllar boyunca sürekli olarak iyileştirildiği neredeyse dünyadaki tek ülkedir” (Kukartseva ve Chertok, 2019, s. 159). Rus askeri müzik eğitiminin temeli, küçük yaştan itibaren silahlı altına alınan çocuk askerlere yönelik verilen müzik eğitimine dayanmaktadır. “Küçük yaştaki askeri müzik eğitimi, XVII. yüzyıla kadar uzanmaktadır. O dönem askeri müzisyenlerin, babaları ve (veya) diğer büyük akrabaları tarafından eğitildiği bilinmektedir” (Kukartseva ve Chertok, 2019, s. 159).

1711 yılında Rus İmparatoru I. Petro'nun askeri müzik gruplarının düzenli ordu birliklerine dâhil edilmesini istemesiyle Rus askeri müziği resmi bir kimlik kazanmıştır. “Başlangıçta, önemli bir kişi bir alayı ziyaret ettiğinde, tören amacıyla toplanan sınırlar ve davulculardan oluşan müzik gruplarına; daha sonra çeşitli enstrümanlar çalma becerisine sahip müzisyenler de katılmıştır” (Kukartseva ve Chertok, 2019, s. 159).

XVIII. yüzyılda ise düzenli orduya dâhil edilen ve yaklaşık 8 müzisyenden teşkil edilen bandolarda eğitim, bu küçük müzik gruplarının içinde bulunan yabancı müzisyenler tarafından verilmiştir. “Görevleri arasında, Rus müzisyenlere nota öğretmek ve bir müzik aleti çalmak olan yabancı müzisyenler, Rusya'daki askeri bandolarda şeflerin ortaya çıkışının ilk adımı olarak kabul edilmektedir” (Proskurov ve Kamysan, 2016, s. 156).

1800'lü yıllarda Rus Donanmasında da askeri müzisyenlere ve bu müzisyenlerin eğitildiği askeri müzik eğitim kurumlarına da rastlanmaktadır.

XIX. yüzyılın ilk yarısında Rus Deniz Kuvvetleri Bakanlığı bünyesinde, denizci çocuklarının kaydolduğu kendi askeri eğitim kurumlarından biri olan Baltık Filo Okulu, 1804 yılında açılan ilk müzik okulu olmuştur. Bir süre sonra feshedilen müzik okulunun yerine, donanma öğrencilerini eğitmek için Donanma Eğitim Birimi kurulmuştur. Bu okul daha sonra 8. Filo Okulu, ardından Nikolay Rimsky-Korsakov Müzik Okulu olarak adlandırılmıştır (Kukartseva ve Chertok, 2019, s. 160).

“Rus besteci Nikolay Rimsky-Korsakov, 11 yıl boyunca denizcilik departmanının askeri müzik birimlerinin müfettişi olarak, askeri bando şeflerinin eğitiminde büyük rol oynamıştır” (Proskurov ve Kamysan, 2016, s. 157). Rimsky-Korsakov, o dönem yürüttüğü bu görevi şöyle tanımlamıştır: “Benim görevim, Rusya genelindeki denizcilik departmanının tüm müzik gruplarını incelemektir. Bando şeflerinin denetiminde ve bunların atanmasında; yeni eğitim programları için müfredatın hazırlanmasında, repertuar ve enstrümanların kalitesi gibi hususlarda, Donanma Bakanlığı ile Konservatuvar arasındaki koordinatörlük yapmaktaydım” (Rimsky-Korsakov'dan aktaran Akhmetshin, 2018, s. 20).

Rimsky-Korsakov tarafından geliştirilen yeni askeri müzik eğitim sistemi, St. Petersburg Konservatuvarı ile eşgüdüm içinde uygulanmaya başlanmıştır. “1 Eylül 1873'te

St.Petersburg Konservatuvarı Denizcilik Bölümünde Rimsky-Korsakov liderliğinde başlatılan çalışmalarla, askeri-müzik türünde eğitim veren özel bir eğitim sistemi oluşturulmuştur. Eğitimin ana amacı Denizcilik Departmanı bandolarına müzisyen hazırlamak olan okulda, en iyi mezunlar bando şefi unvanı için sınava alınmaktaydı” (Akhmetshin, 2018, s. 20).

Askeri bando şefliği eğitimini tamamlayan mezunların ulaşması gereken yeterlilik düzeylerini o dönem Rimsky-Korsakov şöyle özetlemiştir: “Bando şefi şunları bilmelidir: konservatuvar mezunu düzeyinde müzik teorisi bilgisi, kompozisyon, partiyon okuma, genel ve askeri enstrümantasyon, nefesli çalgı (öğrencilere öğretmek için nefesli çalgılardan birini çalmak ve diğerlerini çok iyi bilmek), piyano (kolay solo, deşifre okuma ve transpoze etme), şeflik” (Rimsky-Korsakov’dan aktaran Akhmetshin, 2018, s. 21).

XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren ülke genelinde askeri müzik eğitiminin yaygınlaşmasına, Rus müziğinin gelişimi için çaba sarf eden Rus Müzik Topluluğu öncülük etmiştir. “Rus Müzik Topluluğu, 19. yüzyılın ikinci yarısından 20. yüzyılın başlarına kadar, müzik eğitiminin yaygınlaşmasını sağlamak, Rus halkını müzikle tanıştırmak ve yerli yetenekleri teşvik etmek için faaliyet gösteren bir Rus müzik eğitimi topluluğudur” (Proskurov ve Kamysan, 2016, s. 156).

Rus Donanması ve Petersburg Konservatuvarındaki uygulamaların ardından, Rus Müzik Topluluğunun da girişimleriyle, Moskova başta olmak üzere Rusya’nın diğer bölgelerinde de askeri bando şefi adaylarının bestecilik, orkestrasyon ve şeflik eğitimi alabilecekleri askeri müzik bölümleri açılmaya başlanmıştır.

Deniz askeri müzik okulları 1880’lerde ülkenin hemen hemen tüm liman kentlerinde ortaya çıkmış ve tek bir müfredata göre çalışmıştır. Ayrıca, her askeri bölgede konuşlandırılan ordu ve süvari alayları için bando şeflerinin eğitimi, Moskova Konservatuvarı ile Kiev, Kişinev, Odessa, Tiflis ve Kharkov’daki müzik okullarında gerçekleştirilmiştir (Akhmetshin, 2018, s. 21).

Rimsky-Korsakov tarafından Moskova Konservatuvarında askeri bando şeflerinin eğitiminde uygulanmak üzere bir müfredat programı geliştirilmiştir. Beş yıllık bir eğitim sürecini öngören bu programda yer alan dersler şöyle sıralanmıştır: “Kompozisyon, teori, düzenleme (aranje), askeri bando için enstrümantasyon, partiyon okuma, koro, piyano, enstrüman (nefesli enstrümanlardan biri)” (Gerasimova, 2011, s. 43).

Korsakov tarafından sınıf düzeyinde geliştirilen askeri bando şefi eğitim programının, Rus müzik bilimcilerince benimsenerek desteklenmesi ve Rus ordusunun da projeye olumlu yaklaşımı sonucu, askeri bando şefliği eğitimi XX. yüzyılın başlarında daha akademik bir yapıya kavuşmuştur. Moskova Devlet Konservatuvarı icra dairesi temelinde oluşturulan 15 kişilik bir askeri bando sınıfı 1930 yılında konservatuvarın orkestra fakültesi bünyesinde bir bölüme dönüştürülmüş, 1933’te Askeri Bando Şefliği Bölümü statüsünü almıştır (Gerasimova, 2011, s. 44).

Askeri bando şefliği eğitiminin sınıf düzeyinden bölüme dönüştürüldüğü yıllarda, askeri bandoların enstrüman icracılarını ordu bünyesinde standart bir yapıda yetiştirmek için 1937 yılında Moskova Askeri Müzik Okulu adında askeri bir müzik eğitim kurumu açılmıştır. (“История”, t.y.). Sonraki yıllarda Moskova Askeri Müzik Okulu adını alan bu okul, askeri bando şefliği için de önemli bir öğrenci kaynağı olarak değerlendirilmiştir.

XX. yüzyılın ilk yarısında; enstrüman icracısı bando müzisyenlerinin lise düzeyinde, askeri bando şeflerinin ise fakülte düzeyinde öğrenim gördüğü Rusya’da, programlı bir askeri müzik eğitim sisteminin varlığından bahsedilebilmektedir. Nitekim askeri müzik eğitimi ile ilgili olarak Gerasimova (2011, s. 44), 1939-40 akademik yılından itibaren eğitimsel ve metodolojik çalışmaların etkinliğini arttırmak için; şeflik, enstrümantasyon, askeri bando enstrümanları, piyano, müzik tarihi ve teorisi olmak üzere 5 farklı bölümde öğrenci yetiştirildiğinden söz etmektedir.

Moskova Devlet Konservatuarı bünyesindeki Askeri Bando Şefliği Bölümü, II. Dünya Savaşının ardından yapılan düzenlemelerle 1944 yılında Kızıl Ordu Askeri Şefler Fakültesi adıyla bağımsız bir yüksek askeri müzik eğitim kurumuna dönüştürülmüştür. 1950 yılında Askeri Şefler Enstitüsü adını alan ve “1957 yılında Leningrad Konservatuarı Donanma Fakültesini de bünyesine alan” (Akhmetshin, 2018, s. 29) okul, Rus ordusunda yapılan düzenlemeler sonucu, “1960 yılından itibaren tekrar Moskova Devlet Konservatuarı bünyesinde faaliyet göstermeye başlamıştır” (Akhmetshin, 2018, s. 28).

Rus ordusunun gelişen ihtiyaçları doğrultusunda yeniden yapılandırılan enstitü, “4 Nisan 2001 tarih ve 260 sayılı Rusya Federasyonu Hükümeti Kararı ile kurulan P. I. Tchaikovsky Moskova Askeri Konservatuarına dönüştürülmüştür” (Gerasimova, 2011, s. 45).

XXI yüzyılın başlarında Rusya Federasyonu Silahlı Kuvvetleri, ordunun yapısını, bileşimini ve boyutunu değiştirmek için bir dizi düzenlemeler yapmıştır. Askeri üniversiteleri de etkileyen bu düzenlemeler sonucunda, 10 Nisan 2006’da Moskova Askeri Konservatuarı, Askeri Enstitü (Askeri Şefler) adını alarak Rusya Federasyonu Savunma Bakanlığı’nın önde gelen eğitim ve bilim merkezi olan Askeri Üniversite’nin yapısal bir bölümü olmuştur (Akhmetshin, 2018, s. 32).

3.3.2. Rusya’daki Askeri Bando Şefi Yetiştirme Sürecinin Bugünü

Günümüzde Askeri Üniversite bünyesinde bando şefleri yetiştirilmeye devam edilen Askeri Enstitüde eğitim, Federal Devlet Yükseköğretim Eğitim Standartları çerçevesinde hazırlanan 53.05.07 Askeri Bando Şefliği programına göre yürütülmektedir. “Askeri Enstitü (Askeri Şefler), Rusya Federasyonu Silahlı Kuvvetleri ve yabancı devletlerin ordularının bandoları ile şarkı ve dans toplulukları için askeri şefler yetiştiren, türünün tek ve eşsiz örneği askeri eğitim kurumudur” (Gerasimova, 2011, s. 45). Akhmetshin, “Bu, askeri bando şefleri için merkezi bir eğitim sistemidir ve askeri bandoların tüm faaliyet

alanlarına yönelik bütüncül bir yaklaşım olanağı sağlar. Okul, aynı zamanda Rusya Federasyonu Savunma Bakanlığı'nın bu alandaki merkezini, bir tür omurgasını teşkil eder” (2018, s. 94) diyerek, Askeri Enstitünün askeri müzik eğitimiyle ilgili önemini vurgulamıştır.

Askeri eğitim ve müzik eğitiminin aynı çatı altında verildiği enstitüde, Rus askeri bando şefi adayları ile birlikte çeşitli ülkelerden gelen öğrenciler de öğrenim görmektedir. “Rusya Federasyonu vatandaşları ile birlikte, askeri bando şefi eğitim sürecinin diğer öğeleri; Moğolistan, Kuzey Kore, Cape Verde Cumhuriyeti, Yemen, Kazakistan, Belarus Cumhuriyeti, Tacikistan ve diğer ülkelerden gelen katılımcılardır” (Akhmetshin, 2018, s. 74).

Askeri bando şefliği programında öğrenim görmek üzere farklı kaynaklardan öğrenci kabul edilmektedir.

Programa son beş yılda kabul edilen öğrencilerin ortalamasına bakıldığında “öğrenci kaynağının %44’ünü Moskova Askeri Müzik Okulundan mezun olan askeri müzisyenlerin, %32’sini sivil müzik eğitim kurumlarından mezun olan müzisyenlerin, %19’unu askeri bandolarda görev yapmakta olan askeri bando müzisyenlerinin, %5’ini ise yabancı ülkelere kabul edilen öğrencilerin oluşturduğu görülmektedir (Akhmetshin, 2018, s. 74).

Askeri bando şefliği programına kabul edilebilmek için gerekli şartlar, Federal Devlet Yükseköğretim Eğitim Standartlarına uygun olarak Askeri Üniversite tarafından belirlenmekte; gerekli yaş, eğitim ve fiziki yeterlilik koşullarını sağlayan adaylar, giriş sınavına kabul edilmektedir. Sınav konuları ve alınması gereken asgari puanlar Tablo 4’te gösterilmiştir.

Tablo 4. Giriş Sınavlarının İçeriği ve Alınması Gereken Asgari Puanlar

Kategorisi	Açıklama	Asgari Puan
Askeri Enstitü (Askeri Şefler) Uzmanlık 53.05.07 "Askeri Bando Şefliği"	Edebiyat	40
	Tarih	40
	Rusça	40
	Profesyonel giriş testi	40
	Kabul testi	40

(“Правила Поступления” t.y.)

Askeri Üniversitedeki tüm bölümlere giriş için ortak sınav alanları olan Edebiyat, Tarih ve Rusça dışında, askeri bando şefliği öğrenimi görmek üzere başvuran adayların, ayrıca iki farklı test aşamasına katılması gerekmektedir. Bu aşamalardan ilki olan profesyonel giriş testinde, adayların askeri bando enstrümanı ile ilgili teorik bilgisi, enstrü-

man icra etmedeki pratik beceri ve yetenek seviyeleri ölçülmektedir. “Askeri Üniversite bünyesindeki Askeri Şefler Enstitüsünde öğrenim görmek için kabul edilecek adaylar, bando enstrümanlarından birini çalma konusunda profesyonel becerilere sahip olmalıdır” (“Общие положения” t.y.).

Kabul testi ise iki bölümden oluşmaktadır:

- Yazılı (müziksel işitme ve armoni problemi çözmek)
- Sözlü (solfej, mülakat ve armoni hakkında teorik soruları cevaplamak)

Kabul testinde adayların performans ve beceri düzeyleri, geliştirilen çeşitli kriterler doğrultusunda değerlendirilmektedir (Akhmetshin, 2018, s. 73).

“Askeri Şefler Enstitüsünde yürütülen müfredat 39 akademik disiplin içermektedir ve standart öğrenim süresi 5 yıldır. Enstitüdeki ana eğitim türlerinden biri, öğretmenle bireysel derslerdir” (Akhmetshin, 2018, s. 71).

Askeri Enstitüde öğrenim gören şef adayları, enstrüman, bando şefliği, derslerinin yanı sıra müzik teorisi, müzik tarihi, askeri tarih, piyano, askeri eğitim, savaş tatbikatı, yabancı dil, beden eğitimi başta olmak üzere farklı disiplinlere ait dersler almaktadır.

Hepsi aynı zamanda iyi seviyede bando enstrümanı çalabilen şef adayları, Askeri Enstitüdeki öğrenimleri süresince ileri düzey enstrüman eğitimi almaya devam etmektedir. Enstrüman dersleri, ‘her müzisyenin bando şefi değil, her bando şefinin iyi bir müzisyen olması gerektiği’ prensibiyle sürdürülmektedir. Piyano da bu anlamda özel bir yere sahiptir ve şef için eşsiz bir araçtır. Bando şefi enstrümana hâkim olduğu gibi piyanoya da hâkim olmalıdır.

Enstitüde verilen askeri bando şefliği eğitimi, temel şeflik tekniklerinin öğretilmesi ile başlamakta; öğretmen ile yapılan bireysel çalışmaların yanı sıra, sonraki aşamalarda korrepitör ve bando ile çalışmalar da yürütülmektedir (Trukhin, 2013).

Askeri bando şefliği eğitiminin sanatsal içeriğinin dizaynında, bireysel temelli bir yaklaşım esas alınmaktadır. Çalışma planı, şef adayının hazırbulunuşluk düzeyi ve gelişim potansiyeli doğrultusunda öğrenci merkezli olarak hazırlanmaktadır. “Bir askeri şefin eğitimi kişisel bir eğitim süreci olduğundan, her öğrenci için ayrı bir repertuar planı hazırlanmaktadır. Öğretmen, öğrencinin kişiliğinin ve akademik başarılarının kapsamlı bir analizine dayanarak, her akademik dönem öncesinde bireysel bir repertuar planı hazırlar” (Akhmetshin, 2018, s. 82).

Konser bandosu şefliğine yönelik çalışmalar bu şekilde planlanırken, özellikle tören uygulamaları ile ilgili çalışmalar, şef adaylarının, aynı zamanda icracı olarak da içinde bulunduğu bando ile yapılmaktadır. “Askeri Enstitüde öğrenim gören öğrencilerin de fiğüratif katılım sağladığı farklı tören çeşitlerine yönelik derslerde, her bir şef adayı tören

düzenindeki bandoyu yönetme ve tören uygulamalarını yapabilme becerilerini geliştirmektedir” (Trukhin, 2013). Bu eğitimlerde öğrenci, şeflik yapmadığı sırada bandoda enstrüman çalarak, şefi icracı penceresinden izleme ve değerlendirme imkânı bulmakta, bu da şeflik deneyimi geliştirmesi bağlamında öğrenciye empatik bir yaklaşım geliştirme fırsatı sunmaktadır.

Askeri bando şefi adaylarının, Federal Devlet Yükseköğretim Eğitim Standartlarına göre belirlenen mesleki yeterlilikleri, Tablo 5’te sunulmuştur. “Uygulanan programda uzmanlaşmanın bir sonucu olarak, mezunun uzmanlık programı tarafından belirlenen yeterlilikleri oluşturmuş olması gerekmektedir” (“Дирижирование”, 2017, s. 9).

Tablo 5. Askeri Bando Şefliği Programı Mesleki Yeterlilikleri

Genel Mesleki Yeterlilikler Kategorisinin Adı	Mezunun genel mesleki yeterliliğinin kodu ve adı
Müzik Tarihi ve Teorisi	OPK-1. Müzik teorisi ve müzik tarihi bilgilerini mesleki faaliyetlerde uygulayabilir, belirli bir tarihsel dönemin dini, felsefi ve estetik fikirleriyle yakın bağlantılı olarak geniş bir kültürel ve tarihi bağlamda bir müzik eserini kavrayabilir.
Müzik Notasyonu	OPK-2. Çeşitli notasyon türlerinde yazılmış müzik bestelerini yeniden üretebilir.
Müzikal Pedagoji	OPK-3. Eğitim sürecini planlayabilir, metodolojik çalışma yapabilir, eğitim sürecindeki problemlerin çözümünde etkili olan müzikal pedagojik metotları uygulayabilir, müzikal pedagoji alanında yeni teknolojiler geliştirebilir.
Bilgiyle Çalışma	OPK-4. Kendi araştırma çalışmasını planlayabilir, uygulanması için gerekli bilgileri seçebilir ve düzenleyebilir.
Bilgi İletişim Teknolojisi	OPK-5. Bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanarak ve bilgi güvenliğinin temel gereksinimlerini dikkate alarak mesleki faaliyetin standart görevlerini yerine getirebilir.
Müziksel İşitme	OPK-6. Müzik eserlerini iç kulak ile kavrayabilir ve duyduklarını ses ve müzik metninde somutlaştırabilir.
Devlet Kültür Politikası	OPK-7. Rusya Federasyonu'nun modern devlet politikasının kültür alanındaki sorunlarını çözebilir.

(“Дирижирование”, 2017, s. 9)

“Askeri bando şefliği uzmanlık alanında 5 yıl lisans öğrenimini başarıyla tamamlayan ve gerekli mesleki yeterliliğe ulaşan öğrenciler, askeri bando şefi olarak mezun olmaktadır” (“Образование” t.y.). Askeri bando şeflerinin mesleki faaliyet alanları ise şöyle belirlenmiştir:

- Eğitim ve bilim (mesleki eğitim ve bilimsel araştırma alanları),
- Kültür, sanat (Rusya Federasyonu Silahlı Kuvvetlerinin askeri personelinin resmi faaliyetleri ile ilgili müzik sanatı, kültürel ve eğitim faaliyetleri, konser faaliyetleri).

Mezunlar ayrıca, eğitim seviyelerinin ve edindikleri yetkinliklerin uygun olması koşuluyla, diğer alanlarda da mesleki faaliyetlerde bulunabilmektedir (“Дирижирование”, 2017, s. 4).

4. Sonuç

Günümüzde askeri bandoların; konser, gösteri, tören, koreografi gösterisi gibi birbirinden farklı askeri/sanatsal etkinlikler icra ediyor olması, bandonun tüm faaliyetlerinin planlayıcısı, eğitici ve uygulayıcısı olan askeri bando şefinin, müzikal yeterlilikleriyle birlikte askeri liderlik, pedagoji, eğitimcilik, yöneticilik gibi birçok alanda yeterlilik kazanacak şekilde yetiştirilmesini zorunlu kılmaktadır.

Araştırmanın bütününe bakıldığında; örnek olarak seçilen Türkiye, ABD ve Rusya’da askeri bando şefi yetiştirme süreçleri, gerek tarihsel süreç, gerekse de günümüzdeki uygulamaları bakımından birtakım benzerlikler ve farklılıklar barındırmaktadır.

Tarihsel süreç irdelendiğinde, Rusya ve ABD’deki askeri bando müziğinin gelişim evrelerinin birbirine çok benzediği görülmektedir. Türk askeri müzik tarihine bakıldığında ise, yaklaşık iki bin yıllık bir askeri müzik geleneğinin simgesi olan mehter müziğinden bando müziğine keskin bir geçişin yaşandığı görülmektedir. 1826 yılında yaşanan bu dönüşümün ardından, Cumhuriyet dönemine kadar birçok bando kurulmuş olmasına rağmen askeri bando şefleri uzunca bir süre enstrüman icracısı müzisyenler arasından seçilmiş, Cumhuriyet dönemine kadar programlı bir yapıda bando şefi yetiştirilmesine yönelik bir adım atılmamıştır. Rusya ve ABD’deki bando şefi yetiştirme süreci ise Türkiye’ye göre daha hızlı gelişim göstermiş; XIX. yüzyılın ilk yarısında ABD’de, ikinci yarısında ise Rusya’da bando şeflerinin yetiştirilmesine yönelik eğitim programları geliştirilmiştir. Türkiye’de ise bando şefliği eğitimi XX. yüzyılın ortalarında programlı şekilde verilmeye başlanmıştır.

Bugünkü bando şefi yetiştirme süreci ise üç ülkede de birbirinden farklı şekilde yürütülmektedir. Türkiye’de sivil konservatuvar (Hacettepe Üniversitesi Ankara Devlet Konservatuvarı) bünyesinde verilmekte olan askeri bando şefliği eğitimi, Rusya’da askeri üniversite bünyesinde –bir nevi konservatuvar eğitimi veren- Askeri Enstitüde lisans düzeyinde verilmektedir. ABD’de ise askeri bando şefliği eğitimi, Silahlı Kuvvetler Ordu Müzik Okulu bünyesinde yürütülen kurs programları ile sürdürülmektedir. Türkiye’deki askeri bando şefliği eğitimi alan öğrenciler askeri eğitimlerini, sivil konservatuvarda uygulanan akademik programdan ayrı olarak, Silahlı Kuvvetler bünyesinde uygulanan askeri eğitim programı çerçevesinde almaktadır.

Araştırmaya konu edilen üç ülkenin de askeri bando şefi adayı yetiştirmek için farklı kaynaklara yöneldiği görülmektedir. ABD’de, şeflik deneyimine sahip müzisyenler ve

hâlihazırda askeri bandolarda görev yapan bando müzisyenleri (enstrümanist ve solistler) askeri bando şefi adayı olabilmekte iken, Rusya'da; Moskova Askeri Müzik Okulu mezunları, genel mesleki müzik eğitimi veren lise mezunları, askeri bandolarda görev yapan bando müzisyenleri ile yabancı ülkelere gelen askeri müzisyenler, askeri bando şefi adayı olarak kabul edilmektedir. Türkiye'de ise askeri bando şefi eğitimi veren programın öğrenci kaynağını, sadece askeri bando müzisyeni yetiştiren yüksekokulun birinci sınıfını tamamlayan öğrenciler teşkil etmektedir.

Kabul koşulları konusunda ABD ve Rusya'da aranan niteliklere bakıldığında, askeri bando şefliği eğitimi öncesi hazırbulunuşluk düzeyine oldukça önem verildiği görülmektedir.

Askeri bando şefi yetiştirme sürecinin akademik eğitim boyutu içerik ve yeterlilik bağlamında incelendiğinde, özellikle tören uygulamaları eğitimi, bando ile prova yapma ve prova teknikleri geliştirilmesi konusunda Rusya'daki eğitim modelinin daha işlevsel, bütüncül ve amaca yönelik olduğu söylenebilir.

Araştırmada elde edilen bulgular bir bütün olarak değerlendirildiğinde, araştırmaya konu edilen ülkelerin geçmişte yaşadığı ve yaşamakta olduğu siyasi ve toplumsal değişimle birlikte, askeri yapıları, müzik kültürleri ve eğitim sistemleri gibi faktörlerin, askeri bando şefi yetiştirme sürecinin oluşumuna ve gelişimine doğrudan etki ettiği görülmektedir. Bununla birlikte, ülkelerin bahse konu yetiştirme sürecine yön vermek ve iyileştirmek için sürekli bir çaba içerisinde olduğu aşikârdır. Nitekim hızla büyüyen ve gelişen dünyada, bu gelişime ayak uydurmanın ötesinde, yön vermek için sürekli arayış içinde olmak gerekmektedir. Bu konuda da Rusya'nın askeri bando şefi eğitim sürecini geliştirmek ve iyileştirmek için özellikle mesleki yeterlilik, pedagoji ve eğitim modelleri üzerine akademik araştırmalar yürüttüğü literatür taramasında görülmüştür.

Sonuç olarak; askeri bando şefi yetiştirme süreçlerinin planlanması, uygulanması ve geliştirilmesi aşamalarında, askeri, akademik ve müzik alanında konunun uzmanlarınca eşgüdüm sağlanarak, sürekli yenilikçi ve yaratıcı arayışlar içinde olunması gerektiği ortaya çıkmaktadır.

Kaynakça

- Akhmetshin, M. M. (2018). *Формирование у курсантов профессиональной компетентности военных дирижеров [Askeri bando şefliği öğrencilerinin mesleki yeterliliklerinin oluşumu]*. Doktora tezi, Moskova: Askeri Üniversite, Askeri Şefler Enstitüsü.
- Akkaş, S. (2015). *Türkiye'de Cumhuriyet dönemi kültür ve müzik politikaları (1923-2000)*. Ankara: Sonçağ.
- Band Officer. (t.y.). Web: <https://www.goarmy.com/careers-and-jobs/browse-career-and-job-categories/arts-and-media/band-officer.html> adresinden 18 Ocak 2020 tarihinde alınmıştır.

- Bando Şefliği Programı, Hacettepe Üniversitesi Ders Kataloğu. (t.y.). Web: http://akts.hacettepe.edu.tr/program_detay.php?birim_ref=AKDBRM_00000000000000000000171&birim_kod=473&prg_oid=PRGRAM_0000000000000000000042&prg_kod=473&programduzey=2&submenuheader=2 adresinden 11 Eylül 2020 tarihinde alınmıştır.
- Conductor-Army Band Programs. (t.y.). Web: <https://www.usarmyband.com/vacancies/conductor--army-band-programs.html> adresinden 11 Ekim 2020 tarihinde alınmıştır.
- Çağlak, E. & Filiz, S. (2018). Türk devlet geleneğinde askerî müzik ve askerî müzik eğitimi. *Sahne ve Müzik*, (7), 29-56.
- Çakar, D. (2016). Türkiye'de bando şefliği eğitimi süreçleri ve günümüze yansımaları. *Sahne ve Müzik*, (2), 29-79.
- Çakar, D. (2018). Türkiye'de bando şefliği ve bando eğitimi ile ilgili yapılan son düzenlemeler. *Sahne ve Müzik*, (7), 57-111.
- Early Navy Music. (t.y.). Web: <https://www.navyband.navy.mil/history?direct> adresinden 15 Ekim 2020 tarihinde alınmıştır.
- Gazimihal, M. R. (1955). *Türk askerî muzıkları tarihi*. İstanbul: Maarif Basımevi.
- Gerasimova, T. N. (2011). Military music education: History, contemporary and development prospects. *The World of Education is Education in The World*. 3(43), 39-47.
- History US Army School of Music. (t.y.). Web: <https://www.bands.army.mil/organizations/pages/?unit=ASOM&p=history> adresinden 17 Ekim 2020 tarihinde alınmıştır.
- Jones, P. M. (2002). *A history of the Armed Forces School of Music*. Doktora tezi, Pennsylvania: Pennsylvania State University.
- Karasar, N. (2014). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Ankara: Nobel Akademik.
- Kennedy, M. (1980). *Oxford dictionary of music*. Oxford: Oxford University Press.
- Kompozisyon ve Orkestra Şefliği Anasanat Dalı Bando Şefliği Özel Yetenek Giriş Sınavı Yönergesi. (2018). Web: <http://www.konser.hacettepe.edu.tr/yonergeler/BandoSefligi.pdf> adresinden 15 Eylül 2020 tarihinde alınmıştır.
- Kukartseva, M. & Chertok, M. (2019). Military music education in Russia. *Bezpieczeństwo Teoria i Praktyka*, 3, 157-168.
- Meier, G. (2009). *The score, the orchestra, and the conductor*. Oxford: Oxford University Press.
- Military Music in America. (2005). A History of U.S. Army Bands. (s. 11-49) Web: <https://fas.org/irp/doddir/army/armybands.pdf> adresinden 22 Ekim 2020 tarihinde alınmıştır.
- Naval Education and Training Security Assistance Field Activity, International Training and Education Catalog. (2019). Web: <https://www.netsafa.navy.mil/docs/CourseCatalog.pdf> adresinden 25 Ekim 2020 tarihinde alınmıştır.

- Proskurov, A. K. & Kamyshan, A. Y. (2016). Prerequisites of emergence of the higher military and conductor's education in Russia 1867-1883. *Scientific Notes of The P.F. Lesgaft*. 9(139), 154-158.
- Protokol. (2018). *Türk Silahlı Kuvvetlerinin Bando Subay İhtiyacının Karşılmasına İlişkin Milli Savunma Üniversitesi ile Hacettepe Üniversitesi Arasında Düzenlenen Protokol*. Ankara.
- Say, A. (1992). *Müzik ansiklopedisi*. (1.Cilt) Ankara: Başkent Yayınevi.
- Senior Musician Course Program. (t.y.). Web: <https://web.archive.org/web/20200814175942/https://www.public.navy.mil/netc/centers/css/som/Academics.aspx> adresinden 27 Eylül 2020'de alınmıştır.
- Stainer, J. & Barret, W. (Ed). (2009). *A dictionary of musical terms* New York: Cambridge University Press.
- Trukhin, A. (2013, 29 Ocak). Школа военных дирижеров 13 [Askeri Şefler Enstitüsü 13] [Video]. Web: <https://www.youtube.com/watch?v=RUVT3j4Rx8g&t=463s> adresinden 30 Kasım 2020'de alınmıştır.
- Unit Leader Course Program. (t.y.). Web: <https://web.archive.org/web/20200814175942/https://www.public.navy.mil/netc/centers/css/som/Academics.aspx> adresinden 27 Eylül 2020'de alınmıştır.
- Vural, T. (2012). Lider olarak orkestra şefi. *Fine Arts*, 7(3), 287-306.
- Дирижирование Военным Духовым Оркестром [Askeri Bando Şefliği], Федеральные Государственные Образовательные Стандарты [Federal Devlet Yükseköğretim Eğitim Standartları]. (2017). Web: <https://classinform.ru/fgos/53.05.07-dirizhirovanie-voennym-duhovym-orkestrom.html> adresinden 09 Aralık 2020'de alınmıştır.
- История [Tarih]. (t.y.). Web: http://mvmu.mil.ru/Ob_uchrezhdenii/Istoriya adresinden 08 Aralık 2020'de alınmıştır.
- Образование [Eğitim]. (t.y.). Web: <http://vumo.mil.ru/Obrazovanie> adresinden 08 Aralık 2020'de alınmıştır.
- Общие Положения [Genel Hükümler]. (t.y.) Web: <http://vumo.mil.ru/Postupayuschim/Pravila-priema> adresinden 08 Aralık 2020'de alınmıştır.
- Правила Поступления [Kabul Kuralları]. (t.y.). Web: <http://vumo.mil.ru/folder/272199> adresinden 08 Aralık 2020'de alınmıştır.